

УДК 37(438)

Альона Ревко

**СИСТЕМА ОСВІТИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ:
ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД**

Алёна Ревко

**СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ КАК ДЕТЕРМИНАНТА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ: ПОЛЬСКИЙ ОПЫТ**

Alona Revko

**EDUCATION SYSTEM AS A DETERMINANT OF HUMAN DEVELOPMENT:
THE POLISH EXPERIENCE**

Стаття присвячена дослідженню польського досвіду функціонування системи освіти як головної детермінанти людського розвитку. Розглянуто основні джерела фінансування освіти в умовах децентралізації владних повноважень. Визначено, що інвестиції в освіту як базис людського розвитку на кожному етапі життєвого циклу людини різняться за своєю цільовою спрямованістю та джерелами витрат. Проведено аналіз річних державні витрати на вищу освіту серед країн-членів Європейського простору вищої освіти. Встановлено, що якісний людський розвиток, його трансформація та використання забезпечує формування, ефективне використання та нарощення конкурентних переваг конкретного адміністративно-територіального утворення.

Ключові слова: людський розвиток, освіта, освітні програми, інвестиції в освіту, витрати, місцеве самоврядування.

Рис.: 3. Бібл.: 7.

Статья посвящена исследованию польского опыта функционирования системы образования как главной детерминанты человеческого развития. Рассмотрены основные источники финансирования образования в условиях децентрализации властных полномочий. Определено, что инвестиции в образование как базис человеческого развития на каждом этапе жизненного цикла человека различаются по своей целевой направленности и источниками расходов. Проведен анализ годовых государственных расходов на высшее образование среди стран-членов Европейского пространства высшего образования. Установлено, что качественное человеческое развитие, его трансформация и использование обеспечивает формирование, эффективное использование и наращивание конкурентных преимуществ конкретного административно-территориального образования.

Ключевые слова: человеческое развитие, образование, образовательные программы, инвестиции в образование, расходы, местное самоуправление.

Рис.: 3. Библ.: 7.

The article is devoted to the Polish experience of the functioning of the educational system as the determinant of human development. The main source of funding for education in the conditions of decentralization the powers of authority are examined. It was determined that the investment in education as the basis of human development at every stage of the life cycle vary in their focus and target sources of expenditure. The author analyzes the annual public expenditure on higher education among Member States of the European Higher Education Area. We determined that the quality of human development, its transformation and use provide the formation, the effective use and accumulation competitive position of a particular administrative-territorial unit.

Key words: human development, education, educational programs, investments in education, expenditure, local self-government.

Fig.: 3. Bibl.: 7.

JEL Classification: I 22

Постановка проблеми. Детермінантами процесу якісного людського розвитку є освіта, професійна підготовка та культурний розвиток населення. Якісний людський розвиток, його трансформація та використання забезпечує формування, ефективне використання та нарощення конкурентних переваг конкретного адміністративно-територіального утворення.

Освітня система Польщі традиційно – одна з найсильніших серед країн колишнього соціалістичного табору. Основна перевага польської освітньої системи – у різноманітності вибору. Якщо радянські освітні установи в основному були типовими, то в Польщі в усі часи існував досить широкий спектр систем і методів навчання, що конкурують між собою. Саме високий рівень освіти більшості поляків дозволив Польщі досягти переконливих результатів економічного і промислового зростання в найкоротші терміни після краху соціалізму [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних науковців теоретико-методологічними питаннями людського розвитку як регіонів, так і країни загалом дос-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ліджували О. І. Амоша, В. П. Антонюк, М. П. Бутко, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова, О. В. Макарова, О. Ф. Новікова, В. В. Онікієнко, У. Я. Садова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Освіта є найважливішою складовою людського розвитку, яка забезпечує розширення вибору для людини, формує якість її життя, забезпечує добробут [2, с. 163].

В освітній сфері України залишається багато невирішених проблем. Їх наявність зумовлена успадкованою з радянських часів парадигмою освіти, яка суттєво звужує можливості для особистісного розвитку учня, і вадами, набутими українською освітою за роки переходу до нових суспільних відносин.

Серед основних проблем вищих навчальних закладів України слід відзначити:

- незбалансованість обсягів підготовки за окремими спеціальностями з перспективними потребами ринку праці в майбутньому, що може ускладнити ситуацію із зайнятістю населення;

- порушення партнерських зв'язків підприємств і організацій із професійно-технічними та вищими навчальними закладами. Роботодавці не беруть участі в забезпеченні належної професійно-практичної підготовки молоді. Відсутня відповідальність за якість освіти з боку тих, хто причетний до її забезпечення;

- у силу певних об'єктивних та суб'єктивних причин і в першу чергу через обмеженість фінансування освіти й науки з державного та місцевих бюджетів знизився престиж педагогічної та наукової праці. У результаті відбувається вплив перспективної творчої молоді і досвідчених учителів і науковців у інші галузі економіки та за межі України. Триває процес старіння педагогічних і керівних кадрів. Збідніла матеріально-технічна база навчальних закладів усіх рівнів. Усе це негативно впливає на якість освітніх послуг [3, с. 21–22].

До того ж кількісні та якісні параметри підготовки професійних кадрів в Україні не повною мірою відповідають потребам економічного та суспільного розвитку, оскільки, перш за все, неоптимальною є структура кадрів із вищою освітою за напрямками та спеціальностями. Наприклад, порівняно з усередненими даними по Німеччині, Великій Британії та Франції, Україна відстає за часткою випускників освітніх сфер: науково-природничої (у 2,4 разу), гуманітарної та мистецької (2,8 разу), охорони здоров'я та соціального захисту (3,6 разу). Натомість готує забагато фахівців з аграрних (у 4 рази більше ніж у середньому вказаних країнах) і соціальних наук, бізнесу та права (44 % від усіх випускників – невиправдано великий відсоток).

Така структура фахової підготовки не тільки не відповідає очікуванням роботодавців, а й ускладнює здійснення інноваційних перетворень в економіці, до того ж вона не орієнтована на людський розвиток. Як наслідок, за роки незалежності частка (18,7 %) випускників навчальних закладів досягла максимальної величини серед безробітного активного населення, а національна економіка не набула ознак інноваційної [4, с. 203–204].

Мета статті. Вивчення польського досвіду функціонування та джерел фінансування системи освіти з метою застосування його в умовах децентралізації владних повноважень в Україні.

Виклад основного матеріалу. Управління системою освіти в Польщі здійснюється централізовано двома установами – Міністерством освіти (загальна та професійна освіта) та Міністерством науки та вищої освіти (вища освіта). Національна освітня політика розробляється і впроваджується централізовано, у той час як управління освітою на місцях та школами здійснюється децентралізовано.

Повна середня освіта (яку здобувають у школі) охоплює дітей та підлітків у віці 6–16 років, професійна освіта (надається або у школі, або на території роботодавців) охоплює підлітків у віці від 16 до 18 років. Повна середня освіта включає: останній рік дошкільної

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

освіти, 6 років початкової освіти і 3 роки гімназії. Дитячі садочки, початкові школи і гімназії перебувають у віданні гмін (базові одиниці адміністративно-територіальної системи Польщі). Загальноосвітня школа вищого ступеня (коледж, ліцей), яка не є обов'язковою, призначена для населення у віці 16–19/20 років і перебуває у віданні повіту.

Приватні заклади освіти пропонують переважно програми першого, другого і третього періоду навчання: початкова освіта, загальноосвітня школа нижчого ступеня (гімназії) та загальноосвітня школа вищого ступеня (програми тривалого періоду на ступінь магістра доступні тільки в декількох галузях дослідження). Освіта для дорослих здійснюється в державних і недержавних школах, державних і недержавних ВНЗ, центрах підвищення кваліфікації, центрах стажування, а також центрах навчання на виробництві.

Протягом 2013/14 навчального року польська система освіти налічувала 6 382 142 учнів та студентів, з них 1 268 295 чол. – діти дошкільного віку, 490 033 чол. – дорослі. Освітній процес забезпечували 34 176 шкіл, 662 420 вчителів; 439 – вищих навчальних закладів, у яких протягом 2013/14 навчального року навчалось 1 550 тис. студентів та працювало 98 735 викладачів.

Система освіти в Польщі включає: дошкільні заклади, а також школи початкового ступеня, середні школи нижчого ступеня, загальні середні школи вищого ступеня та середньо-спеціальні невищі школи. Відповідно до чинного польського законодавства, заклади вищої освіти утворюють окрему систему вищої освіти (рис. 1).

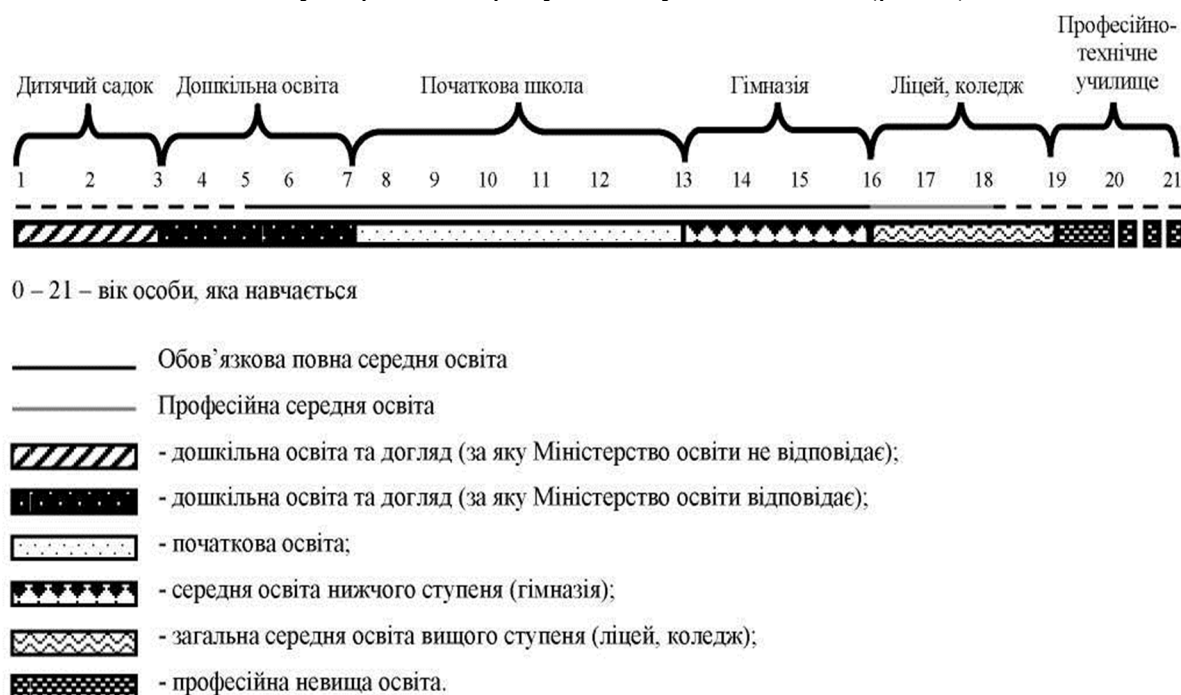

Рис. 1. Система освіти Польщі

Джерело: [5, с. 7].

Обов'язкова освіта включає повну середню освіту (учні віком до 16 років) та професійну освіту (учні віком до 18 років).

Повна середня освіта поділяється на:

а) один рік дошкільної освіти;

б) обов'язкова повна середня освіта, яка триває до отримання середньої освіти нижчого ступеня, але не більше ніж до 16 років.

Професійна освіта стосується студентів у віці 16–18 років і може бути організована:

а) у середній школі вищого ступеня (як загальній, так і професійно-технічній);

б) на території роботодавця (система учнівства).

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Один рік дошкільної підготовки є обов'язковим для 6-річних дітей і може бути завершена або в дитячих садках, або у дошкільних класах початкової школи. У вересні 2011 року дошкільна освіта стала обов'язковою і для 5-річних дітей. Додаткова дошкільна освіта надається дітям у віці від 3 до 5 років.

Діти у віці від 7 до 13 років відвідують 6-річну початкову школу (szkoła podstawowa). Внесені зміни до Закону Польщі «Про шкільну освіту» зробили початкову освіту обов'язковою і для 6-річних дітей.

Однак упровадження цих змін здійснюється поступово. Процес упровадження розповсюджується протягом двох років:

а) у 2014 році вступ до 1 класу початкової школи є обов'язковим для дітей, народжених у першій половині 2008 року, тобто з січня до червня 2008 року, і всіх дітей, що народилися в 2007 році;

б) у 2015 році – для дітей, що народилися в другій половині 2008 року, тобто з липня до грудня 2008 року, і всіх дітей, що народилися в 2009 році.

Початкова освіта поділяється на два етапи: перший етап (з 1 по 3 клас), який пропонує інтегровану початкову шкільну освіту, і другий етап (з 4 по 6 клас), на якому забезпечується базове навчання [5, с. 6, 9–10].

Навчання в початковій школі триває 6 років, після чого учні переходять до гімназії. Результати навчання в початковій школі перевіряються тестами, які носять довідковий характер і ніяк не впливають на підсумкові результати шкільного навчання.

Навчання в польській гімназії триває три роки. За підсумками навчання в гімназії учні складають досить серйозні екзамени з мови, історії, природознавства, а також фізики, математики та хімії. Результати випускних екзаменів у гімназіях, на відміну від тестів після закінчення початкової школи, серйозно впливають на подальшу долю учня. Оцінки, отримані на цих екзаменах, визначають, чи буде учня прийнято до коледжу, ліцею чи він продовжить отримання середньої освіти у професійно-технічному училищі.

Навчання в коледжі або ліцеї в Польщі триває 3–4 роки. Після закінчення навчання складається екзамен, успіх якого автоматично присвоює учню середню освіту. Екзамени проходять у два етапи: на рівні школи і на рівні незалежної комісії, що складається з учителів інших шкіл.

Випускники професійних училищ складають односторонні екзамени тільки міжвідомчій комісії, а диплом про закінчення такого училища дає право складання екзаменів до ВНЗ.

Перевагою ліцею перед професійно-технічним училищем є те, що за підсумками випускних іспитів можна вступити до вищого навчального закладу без іспитів або зі складанням незначних тестів [1].

Випускники загальних середніх шкіл вищого ступеня в Польщі, які отримують атестат зрілості, мають такі освітні можливості на рівні вищої освіти:

1. **Освітні програми**, які надаються як державними, так і недержавними університетського та неуніверситетського типів вищими навчальними закладами, які відповідають необхідним вимогам та включають:

- програми першого циклу (ступінь бакалавра);
- програми другого циклу (ступінь магістра).

Студенти, які мають ступінь бакалавра, можуть продовжувати навчання для отримання ступеня магістра.

Студенти, які мають ступінь магістра або його еквівалент, можуть подати заяву на програми третього циклу, тобто докторантура, яка забезпечує досконалі знання в конкретній галузі або з академічної дисципліни, підготовку до самостійних та творчих досліджень і присудження докторського ступеня.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2. **Програми коледжу** (які, відповідно до законодавства є частиною шкільної освіти), які надаються коледжами із соціальної роботи (*kolegium pracowników służb Społecznych*), педагогічними коледжами (*kolegium nauczycielskie*) та педагогічними коледжами з іноземних мов (*nauczycielskie kolegium języków obcych*) [5, с. 11].

Головним джерелом фінансування шкільної освіти в Польщі є дотації з державного бюджету. Величина щорічних дотацій щодо місцевих державних суб'єктів шкільної освіти зазначається в Бюджетному Акті (*Budżetary Act*), після чого Міністр освіти складає алгоритм розподілення цих коштів між місцевими державними суб'єктами освіти. Згідно з Актом про доходи об'єктів місцевого самоврядування керівні органи цих об'єктів приймають рішення про використання коштів, отриманих у межах загальної субвенції. Це означає, що органи місцевого самоврядування самостійно приймають рішення про розмір загальних витрат на шкільну освіту та її розподіл, зважаючи на власний дохід. Як шкільні керівні органи, вони, як правило, відповідальні за підготовку фінансових планів доходів та витрат щодо всіх навчальних закладів, які їм підпорядковуються. В умовах децентралізації владних повноважень органи місцевого самоврядування також регулюють розміри винагороди для вчителів, надання матеріальної допомоги школам та відповідають за інвестиції, визначають правила отримання та використання коштів школами. Кошти, визначені у фінансовому плані, надаються керівнику школи, який несе відповідальність за їх раціональне використання. Загальна сума витрат на шкільну освіту в Польщі (з державного та місцевих бюджетів) у 2013 році становила 59 мільярдів польських злотих, які становили 3,6 % від ВВП (рис. 2).

Рис. 2. Загальна сума витрат на шкільну освіту в Польщі (з державного та місцевих бюджетів) у 2013 році

Джерело: [5, с. 20].

Державні видатки на освіту отримують характер соціальних інвестицій у людський розвиток, особливо коли вони спрямовуються на розвиток самодіяльності людей, підвищення їхньої активності, відповідальної участі у вирішенні проблем загальнодержавного та місцевого характеру, і головне – особистих, людських [6, с. 152].

Інвестиції в освіту як базис людського розвитку на кожному етапі життєвого циклу людини різняться за своєю цільовою спрямованістю та джерелами витрат.

Формування людського потенціалу закладається з перших років виховання культурним капіталом родини. Щодо джерел фінансування людського розвитку, то плата за дитячі садки та навчання в державних школах Польщі переважно фінансується за рахунок держави. Проте на кожному етапі навчання деякі фінансові витрати покриваються за рахунок домогосподарств.

Так, якщо дитина перебуває у дитячому садку більш ніж 5 годин на добу, батьки зобов'язані сплатити за додатковий час. Однак з вересня 2013 року розмір цієї платні не

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

може перевищувати одного польського злотого за годину, включаючи витрати на позааудиторну роботу. Для того, щоб зменшити витрати для малозабезпечених домогосподарств, місцева влада отримує додаткове фінансування з державного бюджету у вигляді субсидії. Розмір фінансової допомоги з державного бюджету місцевим бюджетам становить приблизно 1,5 мільярда польських злотих (400 мільйонів євро) на рік.

Місцеві органи влади (комуни) також можуть визначати умови для повного або часткового звільнення батьків від плати за дитячі садки та навчання в державних школах їх дітей. До того ж на батьків покладаються витрати за обіди.

Також батьківський комітет може вирішувати питання щодо збору коштів за рахунок добровільних пожертвувань від батьків учнів та інших джерел.

Недержавні школи беруть плату за навчання. Проте багато шкіл пропонують різні види пільг для обдарованих дітей, а також для учнів із неблагополучних сімей.

Як державні школи, державні вищі навчальні заклади (ВНЗ) отримують кошти з державного бюджету на виконання завдань, пов'язаних із зарахуванням студентів на очну форму навчання, очне навчання докторантів; на утримання ВНЗ, у тому числі ремонт приміщень; співфінансування і фінансування інвестиційних проектів, у тому числі тих, які підтримуються Європейськими фондами; на виконання завдань з освітньої та медичної реабілітації студентів з обмеженими фізичними можливостями [5, с. 20–21].

Крім витрат на основні освітні потреби (витрати, які прямо пов'язані з потребами освітніх закладів та навчанням, тобто витрати на викладачів, університетські та інститутські будівлі, навчальні матеріали тощо), річні витрати держави включають витрати на дослідження в університетах та інших вищих навчальних закладах, а також витрати на додаткові послуги. Річні витрати на вищу освіту також включають державні трансферти та платежі фізичним особам, такі як державні субсидії домогосподарствам (включаючи стипендії та гранти, державні позики студентам, державні субсидії у грошовій чи натуральній формі на транспорт, медичні витрати, підручники та навчальні матеріали тощо) [7, с. 37]. Ці кошти виділяються з державного бюджету та контролюються Міністерством науки та вищої освіти.

Міністерство також визначає, на загальних засадах, умови та правила, за якими приватні ВНЗ отримують та використовують фінанси, а також методи нагляду за використанням цих коштів. Державні ж ВНЗ здійснюють власну фінансову політику, яка базується на їх діяльності та фінансових планах.

У 2012 році витрати держави на вищу освіту в Польщі становили 12 476,8 млн польських злотих (включаючи 12 402,1 мільйона злотих з державного бюджету та 74,1 мільйона злотих за місцевих бюджетів), які становили 0,65 % від ВВП (рис. 3).

Більшість Європейських вищих навчальних закладів фінансуються також переважно з державних джерел. Річні державні витрати на вищу освіту у відсотках до ВВП характеризують зусилля держави щодо підтримки своєї системи вищої освіти та інвестування людського розвитку залежно від рівня розвитку економіки.

Річні державні витрати на вищу освіту серед країн-членів Європейського простору вищої освіти (European Higher Education Area) у 2011 році були найвищими у Північних країнах (від 1,98 % від ВВП у Швеції до 2,44 % від ВВП у Данії). Річні державні витрати на освіту в 2011 році були найнижчими в тих країнах, де рівень інвестування у вищу освіту та людський розвиток нижчий 1 % від ВВП, а саме: Словаччина (0,95 %), Хорватія (0,93 %), Румунія (0,85 %), Італія (0,83 %), Болгарія (0,65 %), Азербайджан (0,36 %), Вірменія (0,36 %) та Грузія (0,30 %). В Україні та Польщі цей показник у 2011 році становив відповідно 1,19 та 1,13 % від ВВП.

У деяких країнах-членах Європейського простору вищої освіти витрати на науково-дослідну діяльність (R&D – Research and development) становлять значну частку в стру-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ктурі річних витрат на вищу освіту. Витрати на науково-дослідну діяльність можуть включати: фінансування наукових інститутів та/або фінансування певних проектів, які залежать від інституційних умов країн-членів Європейського простору вищої освіти. Так, наприклад, у Швейцарії витрати на науково-дослідну діяльність у 2011 році становили половину загальних витрат на вищу освіту та були на рівні 0,7 % від ВВП (загальні річні державні витрати на вищу освіту становили 1,37 % від ВВП). Інші країни-члени Європейського простору вищої освіти, такі як Швеція (0,69 % від ВВП), Фінляндія (0,62 % від ВВП), Естонія (0,55 %) та Нідерланди (0,52 %), також демонструють достатньо високу інтенсивність розвитку науково-дослідної діяльності. У цих країнах державні витрати на базові та допоміжні послуги у сфері вищої освіти становлять близько половини річних державних витрат на вищу освіту [7, с. 37-38].

Рис. 3. Загальна сума витрат на вищу освіту в Польщі (з державного та місцевих бюджетів) у 2012 році

Джерело: [5, с. 21].

В Україні в 2011 році держава на науково-дослідну діяльність витратила лише 0,01 % від ВВП. Це свідчить про те, що інвестування держави в інвестиційну складову людського розвитку майже не здійснюється.

Щодо Польщі, то витрати на науково-дослідну діяльність у тому ж році становили лише 0,19 % від ВВП. Однак польські студенти мають змогу навчатися в державних вищих навчальних закладах за очною формою безкоштовно. Також зі студентів не стягується платня за реєстрацію, проте вони сплачують незначні адміністративні збори, розмір яких регулюється навчальним закладом.

Крім державних витрат на вищу освіту, приватні витрати також мають важливе значення під час дослідження джерел інвестицій у людський розвиток у період здобуття особою вищої освіти.

Приватні джерела фінансування включають кошти домогосподарств (тобто студентів та їх сімей) та інші приватні кошти (приватний бізнес та неприбуткові організації). Витрати домогосподарств включають платежі за вищу освіту (тобто платежі за навчання, адміністративні витрати, платежі за житло та інші соціальні послуги тощо) та за освітні товари та послуги за межами навчального закладу. Приватні особи (а саме приватні компанії, приватні фонди), крім домогосподарств, можуть також вкладати кошти у вищу освіту через укладання контрактів на дослідження чи тренінги, надання грантів чи благодійних внесків, а також фінансової допомоги студентам (стипендії, гранти чи кредити) [7, с. 42].

Приватні джерела фінансування в Польщі використовуються для сплати таких освітніх послуг (які не покриваються за рахунок держави):

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- навчання за заочною формою за програмою бакалавра та навчання за заочною формою за докторською програмою;
- навчання за очною формою, якщо студент отримує другу вищу освіту та не входить до 10 % найуспішніших студентів;
- навчання за очною формою навчання за програмою бакалавра, якщо студент зархований на додаткові курси (предмети) понад ліміт ECTS;
- повторне навчання, в межах очної форми навчання за програмою бакалавра та очною формою навчання за докторською програмою, якщо студенти мали недостатній рівень успішності;
- навчання за програмою, яке здійснюється іноземною мовою;
- предмети, які не включені до навчальної програми;
- друга вища освіта та підвищення кваліфікації.

Державні ВНЗ (а саме їх ректори) самостійно визначають розмір оплати за вищезначені освітні послуги, ураховуючи, що ця сума не повинна перевищувати суму витрат, що пов'язані з наданням студентам цих послуг. Недержавні ВНЗ також самостійно визначають розмір оплати за навчання. Слід також зазначити, що в недержавних ВНЗ студенти сплачують за освітні послуги незалежно від того, за якою формою вони навчаються (очна чи заочна). Також, вони можуть звернутися за фінансовою підтримкою згідно з тими ж правилами, що застосовуються для студентів у державних ВНЗ.

Висновки і пропозиції. Стратегічним напрямом розвитку сучасної освіти в Україні має бути забезпечення її якості, що нарівні з добробутом та здоров'ям людини стає обов'язковим чинником і показником успішності країни, благополуччя громадян.

Основними напрямками модернізації освітньої сфери України з огляду на польський досвід мають бути:

- підвищення інноваційної ролі людського потенціалу і бази формування людського капіталу;
- в умовах децентралізації надавати більше повноважень на місця щодо розподілу та використання коштів на освіту, науково-дослідну діяльність;
- залучення роботодавців до участі в підготовці навчальних програм, узгодженні освітніх і професійних стандартів на основі створення галузевих рад;
- розвиток неформальної освіти та системи освіти упродовж життя.

Поступ до знаннєвого інноваційного інформаційного суспільства вимагає модернізації освітнього середовища, зокрема, насичення його сучасними інформаційно-комунікаційними засобами, забезпечення широкого доступу учнів і вчителів до інформаційних ресурсів, упровадження в педагогічну практику інноваційних технологій навчання, широке використання підходів і методів, що ґрунтуються на новітніх технологіях відкритої освіти. В умовах безперервної освіти це має створити нові можливості для формування особистості, спроможної до постійного самовдосконалення і самореалізації у сучасному суспільстві.

На нашу думку, одним із напрямків модернізації освітньої системи в Україні є впровадження фасилітації як методу неформальної освіти. Саме фасилітація, за вмілого використання, активізує потребу в саморозвитку, особистісному зростанні та постійному самовдосконаленні і самореалізації у сучасному суспільстві.

Неформальна освіта має величезний потенціал у зв'язку з тим, що ця форма здатна більш гнучко реагувати на нові потреби і пропонувати системі освіти і ринку праці те, що необхідно у плані часу, змісту та організації навчання.

Основними джерелами інвестицій в освіту як базис людського розвитку в країнах Європи є переважно кошти держави та, частково, домогосподарств. З метою досягнення якісних зрушень невідкладним є збільшення фінансування освіти як базису розвитку

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

людського потенціалу з боку держави, а також встановлення оптимального балансу в підготовці кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів, інших фахівців із вищою освітою, що сприятиме запобіганню «перекваліфікації» економіки, коригуванню кількості фахівців із вищою освітою бакалаврського та магістерського рівнів і водночас подоланню дефіциту кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів. Пріоритети незатребуваної кількості необхідно замінити пріоритетами гарантовано затребуваної якості.

Список використаних джерел

1. Система освіти Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.workabroad.com.ua/index.php/ua/extensions/sistema-obrazovaniya-polshi>.
2. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 244 с.
3. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року. – Чернігів, 2015. – 126 с.
4. Бутко М. П. Соціальні імперативи якісного розвитку продуктивних сил регіонів України : монографія / М. П. Бутко, А. М. Ревко ; під заг. наук. кер. д-ра екон. наук, проф. М. П. Бутка. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. – 276 с.
5. The System of Education in Poland. – Foundation for the Development of the Education System, Warsaw, 2014. – 95 p.
6. Сталый розвиток суспільства : навчальний посібник / авт. : А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – 2-ге вид. – К., 2011. – 392 с.
7. The European Higher Education Area in 2015 : Bologna Process Implementation Report / Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2015. – 300 p.

References

1. Systema osvity Polshchi [The education system in Poland]. Retrieved from <http://www.workabroad.com.ua/index.php/ua/extensions/sistema-obrazovaniya-polshi>.
2. Makarova, O.V. (2015). Sotsialna polityka v Ukraini [Social policy in Ukraine]. Kyiv (in Ukrainian).
3. Stratehiia staloho rozvytku Chernihivskoi oblasti na period do 2020 roku [Sustainable Development Strategy Chernihiv region for the period 2020] (2015). Chernihiv (in Ukrainian).
4. Butko, M.P. (ed.) & Revko, A.M. (2016). Sotsialni imperatyvy yakisnoho rozvytku produktyvnykh syl rehioniv Ukrainy [Social imperatives qualitative development of the productive forces of Ukraine's regions]. Chernihiv: Chernih. nats. tekhnol. un-t (in Ukrainian).
5. The System of Education in Poland (2014). Foundation for the Development of the Education System, Warsaw, 95 p.
6. Sadovenko, A., Maslovska, L., Sereda, V., Tymochko, T. (2011). Stalyi rozvytok suspilstva [Sustainable Development of Society] (2nd ed.). Kyiv (in Ukrainian).
7. The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2015. 300 p.

Ревко Альона Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Ревко Алена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры социальной работы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Revko Alona – PhD in Economics, Associate Professor of the Social Work Department, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenko Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: alohaha19@gmail.com